

Mysterieuze verdwijningen van twee met zenders uitgeruste Rode Wouwen *Milvus milvus* uit Overijssel

Stef van Rijn, Christiaan de Vries, Rick de Ruiter & Warner Jan de Wilde

In 2020 verdwenen twee als nestjong gezenderde Rode Wouwen uit Overijssel van de radar; één uit Twente en één uit Salland. Van beide vogels is niet zeker wat hun lot was, maar op basis van de zendergegevens was het een en ander te reconstrueren. Het zijn aanwijzingen die meer zicht geven op de mogelijke (doods)oorzaken.

Zenderonderzoek

Gezenderde Rode Wouwen zijn onderdeel van een onderzoek van Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels (GKA). In 2019-2020 werden jaarlijks Nederlandse nestjongen voorzien van een GPS-GSM logger (*Ornitela, OrniTrack-25*), 4 in Drenthe, 5 in Overijssel, 5 in Gelderland en 7 in Limburg. Met de verkregen gegevens kunnen de bewegingen in kaart worden gebracht, alsmede de patronen van terreingebruik, dispersie en migratie. Ook wordt uitval als gevolg van onnatuurlijke sterfte vastgesteld. Oorzaken hiervan zijn onder andere afschot, vergiftiging en aanvaringen met hoogspanningskabels, windturbines en het verkeer. In relatie tot risico's van aanvaringen met hoogspanningskabels en windturbines worden 3-dimensionale hoge resolutie gegevens verzameld om het vlieggedrag gedetailleerd te kunnen vastleggen. De zenders staan zo ingesteld dat ze twee maal daags gegevens doorsturen (van Rijn & van Manen 2019-2020, van Rijn *et al.* 2021).

Veldcontroles

Omdat de zenders van twee vogels geen data meer stuurden, werden veldcontroles uitgevoerd op de locaties en in de omgeving waar de vogels als laatste werden getraceerd. De veldbezoeken bestonden uit aflopen van graslanden en aanliggende bospercelen en bosranden. In het Twentse geval werd de eigenaar van een boerenbedrijf, waar de vogel uren had gezeten, aangesproken om informatie in te winnen over aanknopingspunten voor het verdwijnen van de vogel. In het Friese geval is er veel informatie over roofvogelvervolging uit de omgeving van de verdwijning.

Resultaten

Vogel 'Twente-2'

De Twentse vogel betrof het 2^e nestjong van een nest uit 2020. Op zondag 6 september 2020 vloog deze vanuit de regio Bocholt (D) richting noord de Achterhoek in, via Neede verder richting Haaksbergen in Twente. Om 16:25 naderde de vogel de directe omgeving van een boerderij in het buurtschap Stepelo (omgeving Haaksbergen). Hier verbleef de vogel gedurende *c.* 2.5 uur in grasland op minder dan 100 m achter de stallen van het boerenbedrijf. Om ongeveer 19:00 vloog de vogel naar een bosje op *c.*

300 meter ten noorden van de boerderij. Vanaf deze locatie kwam die nacht om 00:17 de laatste upload met gegevens. Reden genoeg voor een veldbezoek om poolshoogte te nemen.

Op woensdag 9 september 2020 zijn het bosje van de slaappleats en het boerenerf bezocht. Het bosje betrof een privéterrein met tuintjes, opslag van rommel en hout en een recreatieplaats met speeltuintje voor kinderen. Het leek niet of nauwelijks recent in gebruik te zijn geweest. Op deze plek werd niets gevonden dat wees op eventuele sterfte van de vogel. Onder de slaapboom van de laatste posities lagen enkele schijfsporen van een roofvogel. De drie graslandpercelen waar de vogel op zondag 6 september aan het einde van de middag had rondgehangen werden gebruikt door melkvee. Op het boerenerf naast het woonhuis stond een kippenren met een tiental kippetjes. De eigenaar van het bedrijf vertelde dat hij afgelopen week, op woensdag 2 of donderdag 3 september, een roofvogel met een lange staart op de paaltjes (precies ter hoogte van de posities van Twente-2) van de koeienweiden had zien zitten. Hij dacht dat het om een Havik ging (vanwege zijn lange staart). Hij vroeg of de vogel niet kon zijn gesneuveld door een aanvaring in het verkeer. In een grasperceel naast de koeienweiden verderop in zijn land stond een mobiele hoogzit die van de boer zelf was. Omdat er vijf kalfjes stonden vroegen we wat hij met de nageboorten had gedaan met de suggestie dat die meestal in de gierput verdwijnen. Daarop antwoordde hij dat de nageboorte van het laatst geboren kalf op vrijdag 4 september in de wei was blijven liggen en dat hij dat normaliter opruimde omdat de hond er anders op afgang en infectie kon oplopen. We vroegen of we zijn land mochten betreden om de nageboorte te zien. De posities van de vogel kwamen overeen met de paaltjes op de grens van het perceel met de nageboorte; mogelijk was de vogel door de nageboorte aangetrokken. De nageboorte lag er nog maar was niet meer dan een ingedroogde drab met maden en kevers. Op het oog leek er niet van de nageboorte gegeten te zijn maar mogelijk was er van delen (navelstreng?) en/of de insecten gegeten. Bij teruglopen naar de boerderij kwam de boer zijn stal uit om ons te melden dat hij de vogel toch nog op zondag 6 september rond 17:30 had gezien, vlak voor hij naar de stal was gegaan om koeien te melken. Dat klopte exact met de gegevens van verblijf van de vogel in de koeienweiden tussen 16:20 en 19:00.

Op 7 oktober werd een aanvullend veldbezoek uitgevoerd. Op 50 m van de aanliggende bosrand achter de mobiele hoogzit waar de vogel kortstondig had gezeten lagen verse hagelproppen van jachtgeweren kaliber 12 (6x) en kaliber 16 (1x). Er stond ook een doorloopval. Uit navraag bij een anonieme persoon uit de omgeving bleek dat de eigenaar van het bedrijf bekend staat als iemand die fanatiek op zwarte kraaien schiet.

Vogel 'Ommen-Noord'

Het jong van het Sallandse nest vloog, na langdurig verblijf in Duitsland in de zomer van 2020 door Friesland de omgeving van Jardinga in, waarna de logger vanaf de dag erna geen gegevens meer stuurde. De Sallandse vogel was het eerste jong van een nest uit de regio Ommen uit 2019.

Foto 1. Tweede kalenderjaar Rode Wouw 'Ommen-Noord' in leven, nabij Langelo (Drenthe), 9 april 2020 (Foto: Christiaan de Vries). *Second calendar-year Red kite 'Ommen-Noord' in the surroundings of Langelo, 9 April 2020.*

Op 2 oktober 2020 vloog de vogel Ommen-Noord, na verblijf in Duitsland, Nederland binnen. Tot en met 3 oktober volgde het dier de grens van de provincies Overijssel en Drenthe (Reestdal). Op 4 oktober vloog de vogel Oost- Friesland in en navigeerde ten noorden van Oosterwolde richting het oosten. Ter hoogte van een boerenerf bij Jardinga stuurde de zender om 12:23 de laatste gegevens. Op 6 oktober werd de directe omgeving van het boerenerf bezocht. Meteen na het betreden van een aangelegen bosje werden een dode Havik en dito Buizerd gevonden, beide weggestopt in dassenholen. De vogels waren maximaal 3-4 dagen geleden gestorven en lagen binnen 100 m van de laatste positie van de Rode Wouw. In het bosje stond een hoogzit en waren verse sporen van een terreinwagen zichtbaar, wat duidt op recent gebruik, vermoedelijk door jagers. Op het boerenerf stond een grote vangkooi geschikt voor

het vangen van grondpredatoren, zoals Vossen. Nabij deze kooi was recent veel aarde omgewoeld. De wijde omgeving is al sinds halverwege jaren negentig van de vorige eeuw een bolwerk van vervolging. In 2018 en 2019 werd dit opnieuw bevestigd gezien het vrijwel uitblijven van broedgevallen van Buizerds en het veelvuldige voorkomen van tweede kalenderjaar Buizerds ter plaatse. Het enige in 2018 bezette haviknest was niet succesvol en binnen 20 m stond een jachthoogzit gericht op het nest. Dit nest bevond zich tevens in een bosje direct naast het boerenerf. In 2018 hingen in deze omgeving ook Rode Wouwen rond die opeens verdwenen (ongepubliceerde gegevens).

Op 8 oktober is door boa's een gebied afgezocht binnen een straal van ongeveer 1 km rond laatste positie van de Rode Wouw. Er werden geen verdachte situaties vastgesteld maar het grote aantal hoogzitten duidde op een forse jachtdruk.

De dode Havik en de Buizerd werden onderzocht door Wageningen Environmental Research (Peter van Tulden). Beide vogels bleken in goede conditie. De krop van de Havik was gevuld met restanten van gevogelte met witte veren en de maag was gevuld met restanten van gevogelte met verdachte zwartgrijze granulaatkorrels. De Buizerd had enkele verdachte zwartgrijze granulaatkorrels in de krop en de maag was tevens gevuld met restanten gevogelte met verdachte zwartgrijze granulaatkorrels. Van beide vogels werden geen afwijkingen van organen vastgesteld en de dieren hadden voldoende vetreserves. Op basis van sectie werd afschot en doodslag uitgesloten. Vergiftiging kon gezien de aanwezigheid van verdachte zwartgrijze granulaatkorrels niet worden uitgesloten als doodsoorzaak.

Tijdens de secties werden orgaanmonsters genomen voor vervolgonderzoek. Deze monsters zullen later worden onderzocht op de aanwezigheid van gifsporen die kunnen duiden op de doodsoorzaak.

Discussie

Rode Wouwen staan bekend om hun opvallende verschijning. Ze jagen grotendeels vanuit vlucht en gebruiken nadrukkelijk open cultuurland. Rode Wouwen zijn als opruimers zeer kwetsbaar voor vergiftiging. Bij onderzoek in het buitenland is gebleken dat vergiftiging een belangrijke negatieve rol speelt bij het tempo waarin populaties van Rode Wouwen zich kunnen herstellen. In de geherintroduceerde populatie in Schotland kwam maar liefst 40% van 103 doodgevonden Rode Wouwen om het leven door illegale vervolging, vergiftiging in het bijzonder. Deze sterfte trof vooral eerste- en tweedejaars vogels en was verantwoordelijk voor een aanzienlijk trager populatieherstel dan zou zijn opgetreden zonder vervolging (Smart *et al.* 2010). In Engeland werd precies hetzelfde vastgesteld: tientallen van 110 doodgevonden Rode Wouwen waren onnatuurlijk aan hun eind gekomen, en wel via doorvergiftiging (32 stuks), pesticiden (9) en loodvergiftiging (6); ook hier was onnatuurlijke sterfte zo hoog dat populatieherstel werd vertraagd (Molenaar *et al.* 2017). Hetzelfde verhaal is bekend van Mallorca, waar illegale vergiftiging 53% van alle sterfte voor zijn rekening nam (en elektrocutie nog eens 12%); deze sterfte betrof vooral onvolwassen dieren, vermoedelijk vanwege hun meer zwervende gedrag (Tavecchio *et al.* 2012).

Ook in Sleeswijk-Holstein is vergiftiging van Rode Wouwen geregeld vastgesteld, in 2017-20 bijvoorbeeld 10x (waarbij een ei-dragend vrouwtje dat tevens een schot hagel had gekregen; Kiekbusch 2020).

Ook Nederland kent een lange historie van illegale roofvogelvervolging, waaronder vergiftiging en afschot (Bijlsma 1993, Bijlsma & van Tulden in serie). Vergiftiging vindt plaats door het uitleggen van vergiftigd aas (Baars 1990) of via doorvergiftiging (eten van vergiftigde prooidieren). De meeste opzettelijke vergiftigingen vinden plaats in december-april. Vergiftigd aas wordt vooral aangetroffen in maart-mei, in de meeste gevallen in de vorm van met gif bewerkt jachtwild en pluimvee. In het verleden waren strychnine, parathion en aldicarb de meest gebruikte gifsoorten (Bijlsma 1993). Van 55 in ons land gevonden dode Rode Wouwen in 1975-1999 bleken er minimaal 45 vergiftigd, waaronder enkele vogels die tegen de eileg aanzaten (Bijlsma *et al.* 2001). Naast vergiftiging is sprake van illegaal afschot en gebruik van pootklemmen.

De twee onder verdachte omstandigheden verdwenen Rode Wouwen van onderhavig verhaal passen in dit beeld. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat problemen met de zenders zelf deze verdwijningen kunnen verklaren. Integendeel, het gebruik van *c.* 80 zenders van hetzelfde type in de Benelux sinds 2017 gaf aan dat de zenders nooit problemen hadden bij het versturen van gegevens. Het is daarom niet aannemelijk dat een technisch probleem van de zenders de oorzaak was dat er geen gegevens meer werden verstuurd. In beide Nederlandse gevallen van gezenderde Rode Wouwen die van de radar verdwenen was sprake van verdachte situaties in de directe omgeving waar de vogels voor het laatst een levensteken gaven. In Twente gaf de eigenaar van een boerenbedrijf aan de vogel op de laatste dag nog te hebben gezien, een waarneming waar hij later op terugkwam. In combinatie met zijn identificatie van de vogel als Havik, de open kippenren in de tuin en zijn status als ‘vogelschieter’ is het mogelijk dat hij de Rode Wouw afschoot. Deze inschatting berust op speculatie maar is niet ondenkbaar. In Friesland was de situatie eveneens verdacht omdat ter plaatse een waarschijnlijk vergiftigde Havik en Buizerd werden gevonden. Bovendien wezen de waarnemingen in deze omgeving op een grote jachtdruk en kent de regio een lange historie op het gebied van roofvogelvervolging.

De kwetsbaarheid van Rode Wouwen voor vergiftiging is evident. Het zijn vooral de rondzwervende jonge en onvolwassen vogels die hiervan het slachtoffer worden, ofwel het cohort vogels dat nu juist zo belangrijk is als het gaat om herstel of uitbreiding van populaties. De gezenderde Nederlandse wouwen passen één-op-één in het plaatje van zwervers die bij hun zoektocht naar een woonplek worden gefnuikt door roofvogelvervolgers. De grote rol die sterfte als gevolg van onnatuurlijke oorzaken speelt, zal in de komende jaren op Europese schaal worden onderzocht binnen het project ‘LIFE-Eurokite’. De gezenderde Nederlandse wouwen vormen daarvan een onderdeel.

Dank

Albert Brink, Bouke De Bruin en Anouk Scholten worden bedankt voor hun bijdrage aan het speurwerk in de omgeving waar de vogels van de radar verdwenen.

Summary

Rijn S. van, de Vries C., de Ruiter R. & de Wilde W.J. 2021. Mysterious post-fledging disappearance of two Red Kites *Milvus milvus* equipped with transmitter in The Netherlands. De Takkeling 29: 67-72.

In 2020, two Red Kites equipped with a GPS-transmitter, born in 2019 and 2020 in Overijssel, the eastern Netherlands, disappeared from the radar. Field visits in the vicinity of the last GPS-positions revealed a plethora of conditions conducive to illegal persecution, such as dead raptors (probably poisoned, both hidden in a badger's burrow), attitudes of local farmers (avid hunters), presence of trapping cage and known histories of raptor persecution (shooting and poisoning). Sender failure is unlikely, as sender type used since 2017 had so far produced impeccable results.

Literatuur

- Baars A.J. 1990. Verkeerd gebruik van bestrijdingsmiddelen: effecten op landbouwhuisdieren en vogels. Tijdschrift Diergeneeskunde 115: 720-726.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij. Haarlem/Utrecht.
- Bijlsma R.G. & van Tulden P.W. 2014-18. Vervolging van roofvogels in Nederland in 2015-2018. De Takkeling 22: 55-59, 23: 52-60, 24: 61-66, 25: 61-66, 26: 48-53.
- Kiekbusch J. 2020. Greifvogelvervolgung in Schleswig-Holstein. In: Jahresbericht 2020 Zur Biologischen Vielfalt Jagd und Artenschutz: 42-45. Ministerium für Energiewende, Landwirtschaft, Umwelt, Natur und Digitalisierung des Landes Schleswig-Holstein, Kiel.
- Molenaar F.M. *et al.* 2017. Poisoning of reintroduced red kites (*Milvus milvus*) in England. Eur. J. Wildl. Res. (2017) 63: 94.
- Rijn S. van & van Manen W. 2019. Jonge Nederlandse Rode Wouwen *Milvus milvus* op de voet gevolgd met GPS zenders. De Takkeling 27: 252-256.
- Rijn S. van & van Manen W. 2020. Terreingebruik, dispersie en sterfte van jonge rode wouwen in Nederland. Voortgangsrapport 2019. Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels.
- Rijn S. van, van Manen W. & Schaub T. 2021. Terreingebruik, dispersie en sterfte van jonge rode wouwen uit Nederland. Voortgangsrapport 2020. Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels.
- Smart J. *et al.* 2010. Illegal killing slows population recovery of a re-introduced raptor of high conservation concern – The Red kite *Milvus milvus*. Biol. Conserv. 143: 1278-1286.
- Tavecchio G. *et al.* 2012. Modelling mortality causes in longitudinal data in the presence of tag loss: application to raptor poisoning and electrocution. J. Appl. Ecol. 49: 297-305.

Adres: SvR, Graaf Hendriklaan 16, 7242 CH Lochem; stefvanrijn@live.nl